

PANOPTIKUM (1906)

Alexandr Blok (přkl. L. Kubišta)

OSOBY

Kolombína

Pierot

Harlekýn

Mystickové obého pohlaví, v kabátech a médních šatech, později v maskách a maškarních úborech

Předseda mystického shromáždění

Tři dvojice milenců

Šašek

Autor

Obyčejný divadelní pokoj o třech stěnách, s oknem a dveřmi.

U osvětleného stolu sedí v hlubokém pohroužení mystikové obého pohlaví v kabátech a módních šatech. Poněkud opodál, u okna, sedí Pierrot v bílém kostýmu, zasněný, rozmrzlý a bledý, bez vousů i bez obočí, jako všichni Pierroti.

Mystickové chvíli mlčí.

První mystik

Posloucháš?

Druhý mystik

Ano.

Třetí mystik

Nastane dění.

Pierrot

Té tmy a věčných mámení!

První mystik

Čekáš?

Druhy mystik

Ano.

Třetí mystik

Již se vše změní -

za oknem vítr dal nám znamení.

Pierrot

Kde jsi, má nevěrná? Z ospalé ulice

svítí stohlavá lucerna

a mlčky jdou zamilované dvojice,

ohřátý láskou... Ach nevěrná!

Proč za poslední dvojicí groteskní

v kruh zavřený nejdeme i my?

Má kytara pod oknem ti zaleskni,

kde se veselíš s přítelkyněmi.
Zmíněním líce bledé, měsíčné,
přilepím vous a obočí nalíčím.
Slyšíš, Kolombíno - ubohé srdce mé
tesklivě zpívá hlasem slavičím.

Pierrot oživil, unášen fantasií. Po straně však vyleze před oponu znepokojený autor.

Autor

Co to praví? Velevážené publikum! Ujišťuji vás, že tento herec
hrubě znevážil má autorská práva. Děj se odehrává v zimě v Petro-
hradě. Kde se tu vzalo okno a kytara? Nepsal jsem drama pro
komedianty! Ujišťuji vás ...

Pojednou, jako by se zastyděl, že se tak neočekávaně objevil, schoval se opět za oponu.

Pierrot (ani si nepovšiml autora; sedí a zasněně vzdychá)

Ach, Kolombino!

První mystik

Slyšíš?

Druhý mystik

Poslouchám.

Třetí mystik

Již přichází z daleké země jako víla.

První mystik

O v očích prázdnota!

Druhý mystik

O jako mramor sám!

Třetí mystik

Ó, jak je přečistá, jak nevýslovně bílá!

První mystik

Stane tu před námi, a hovor zajde všem.

Druhý mystik

Zavládne svaté ticho.

Třetí mystik

Ano.

První mystik

Dlouho-li?

Druhý mystik

Hle, kosa stříbrná...

Třetí mystik

Halí se rubášem.

První mystik

Kdo as je?

Druhý se nakloní a pošeptá cosi do ucha prvnímu.

Druhý mystik

Neprozdíš mne?

První mystik (v nestrojeném úleku)

O nikoli!

Autor opět vystrčí poděšeně hlavu, ale hned zmizí, jako by ho někdo odtáhl zezadu za šosy.

Pierrot (jako prve, zasněně)

Přijď, Kolombíno!

První mystik

Slyšíš kročeje?

Druhý mystik

Slyším jen šum a vzdechy.

Třetí mystik

Kdo je mezi námi?

První mystik

Kdo za oknem?

Druhý mystik

Kdo za dveřmi?

Třetí mystik

Tak temno je.

První mystik

Posvit'. Snad přišla, přišla již. Či zrak nás mámí?

Druhý mystik (zvedne svíci)

Zcela nenadále a bůhví odkud se u stolu objeví nadmíru krásná dívka, tváře prosté a mírné, matně bělostné. Je v bílém. Klidné oči hledí na vše lhostejně. Vzadu jí splyvá zapletený vrkoč.

Dívka stojí nehybně. Pierrot jako u vytržení zbožně pokleká. Jak zjevno, zalyká se slzami. Vše je pro něho nevýslovné.

Mystikové se zděšeně zvrátili na lenochy židlí. Jednomu se bezmocně houpá noha. Druhý dělá podivná gesta.

Třetí vypouklil oči. Když se po chvíli vzpamatovali, hlasitě šeptají:

-Přišla!

- Jaký má bělostný rubáš!

- Té prázdnoty v jejích očích!

- Bledá jako mramor!

- A stříbrná kosa!

- Tot' smrt!

Pierrot (to slyšel. Zvedá se pomalu, jde k dívce, bere ji za ruku a vede doprostřed jeviště.

Jeho hlas je zvučný a radostný jako první úder zvonu.)

Pánové! Chyba lávky! To je Kolombína, má nevěsta!

Obečně zděšení. Mystikové spráskli ruce. Šosy kabátů se zakývaly. Předseda shromáždění přistoupí důstojně k Pierrotovi.

Předseda

Vy jste se pomátli. Celý večer očekáváme dění. Dočkali jsme se.

Přišla k nám, tichá vykupitelka. Navštívila nás smrt.

Pierrot (zcela jasným, dětským hlasem)

Pohádky já neposlouchám. Jsem obyčejný člověk. Mne neoklamete.

To je Kolombína, má nevěsta.

Předseda

Pánové! Náš ubohý bratr se ze samého strachu pomátli na rozumu.

Nikdy nepřemítal o tom, k čemu jsme se chystali po celý život.

On nezbadał hlubiny a není připraven, aby v hodině poslední pokorně popatřil v tvář Bílé sestře. Buďme velkodušní, odpusťmež prošťáčkovi. (*K Pierrotovi.*) Bratře, zde zůstatí nemůžeš. Rušil bys naši poslední večeři. Prosím tě však, aby ses ještě jedenkrát zahleděl do její tváře: hle, jaký má bělostný rubáš; a jak je v tváři bledá; a tak bílá jako sníh na horách! V jejích očích se zrcadlí prázdnota. Což nevidíš stříbrnou kosu? Nepoznávaš smrt?

Pierrot (po bledé lici přelétá mu rozpačité pousmání)

Odejdu. Buď máte pravdu, a potom jsem ubohý blázen. Anebo jste se zbláznili vy, a já jsem opuštěný snílek, kterému nikdo neporozumí. Hoj, kde jsi, vánice! Po ulicích mě vláče! O té tmy a věčných mámení!

Kolombína (jde ke dveřím za Pierrotem)

Já tě neopustím.

Pierrot se zastavil, je na rozpacích. Předseda žadonivě spíná ruce.

Předseda

Vidino vzdušná! My na tě čekali celý život! Neopouštěj nás!

Objeví se ztepilý jinoch, převlečený za Harlekýna. Stříbrně zvoní na něm rolničky.

Harlekýn (přistoupí ke Kolombíně)

Když zimní den se zeseřívá,

čekám tě, čekám s klekáním.

Tobě má divá vánice zpívá,

rolničkami ti vyzváním.

Položí Pierrotovi ruku na rameno. Pierrot se skácí naznak a nehybně leží v bílém kostýmu. Harlekýn odvádí Kolombínu za ruku. Usmála se na něj. Nálada všeobecně poklesla. Všichni se bezvládně zavěsili na židle. Rukávy kabátů se povytáhly a zakryly i prsty — ruce jako by v nich ani nebyly. Hlavy zalezly pod límce. Zdá se, že na židlich visí prázdné kabáty.

Pojednou Pierrot vyskočí a uteče. Opona se zatáhne. V téže chvíli vyběhne na rampu před oponu rozčepýřený a rozčilený autor.

Autor

Vážení pánové a dámy! Velice se vám omlouvám, avšak odmítám veškeru odpovědnost. Tropí si ze mne posměch- Napsal jsem veskrze reálný kus, jehož jádro si kladu za povinnost vám v krátkosti vyložit. Pojednává se v něm o vzájemné lásce dvou mladých duší. Do cesty jim vstoupí třetí osoba; nakonec však překážky padnou a milenci se nadosmrti spojí legitimním sňatkem. Nikdy jsem nepřistrojoval své postavy za komedianty. To hrají bez mého vědomí jakousi starou legendu. Já žádné legendy neuznávám, ani žádná mystéria, ani ostatní nechutnosti! Tím spíš ani zrakové halucinace; není právě slušné nazývat rubášem smrti ženskou košilku. Vždyť to je pohana dámského stavu! Vážení pánové...

Před oponu se vysune ruka a chytí autora za límec. Autor s křikem zmizí v zákulisí.

Opona se rychle rozevře.

Ples. Masky krouží v tanci při tiché hudbě. Mezi nimi se procházejí jiné masky — rytíři, dámy, šašci.

Pierrot sedí smuten uprostřed jeviště na lavičce, na níž se obyčejně líbají Tannhäuser s Venuší.

Pierrot

Pod lucernou jsem stál na chodníku
a naslouchal, jak si šeptali,
schouleni před světem do zimmníků.
Zmrzlé hvězdy je na oči líbaly
a prstýnek jim vy kroužila
stříbrná vánice, přisleplá a zlá.
V temnotě jsem zřel... ona, celá bílá,
měkce se naň usmála.
A on ji, sladkou Kolombínu,
posadil do saní vozkových.
Hleděl jsem na ně, skryt v polostínu
a bloudě v mlžinách voskových.
Ach, prostřel své sítě na ni,
ach, zvoní rolničky a smích.
Když ji však zavinul, znenadání
upadla na bílý sníh.
A nebyla to jeho vina...
upadla na bílý sníh.
Neudržela se Kolombína,
já zas neudržel smích!
A jak skákal a rolničky hrály,
kolem mé kartónové milenky
mrazivé jehličky do tance se daly
a já s nimi... O madono z lepenky!
Šli jsme s písni ulicí snovou:
„Ach jaké hoře, jaký žal!“
A nad milenkou kartónovou
zelenavý třpyt se rozléval.
Dotud, než roztál na úsvitě,
s Harlekýnem bloudil jsem.
Choulil se ke mně jako dítě,

péro mě lechtalo pod nosem.
Šeptal mi: „Bratře, máme jednu cestu,
neodloučíme se tolik dnů.
Budeme truchlit pro nevěstu,
pro tvou nevěstu z kartonu...”

Pierrot smutně odejde.

Po chvíli se na těžce lavičce objeví první dvojice milenců. On je v modrém, ona v růžovém, masky jsou v barvě šatů. Oba se vidí v kostele a hledí vzhůru, do kupole.

Ona

Ach milý... „skloň se“, říkáš mi tiše.
K báni obracím pokornou tvář.

On

Hledím v závratí do nesmírné výše -
tam, kde červánky lijí svou zář.

Ona

Hle, v kupoli vetché pozlátko hasne,
mžikají svaté obrazy.

On

Jak je mráкотné naše zasnění krásné...
Nevinné oči zavřela jsi.
(*Políbí ji.*)

Ona

...Ach, postava temná k sloupu se chýlí
a kývá na mne ošidně.
Lekáš mne, bojím se tě, milý!
Pod pláštěm v bezpečí ukryj mne.
(*Mlčení*)

On

Pohled', jak svíce tiše plápolají,
jak červánky zalévají chrám.

Ona

Ano. S tebou je sladko, s tebou jsem v ráji.
Tobě, můj milý, tobě se oddávám.

Přitiskne se k němu.

První dvojici zacloní divákům tichý rej masek a šašků. Do tanečního víru vtrhne druhá dvojice milenců. Nejprve ona, v černé masce a vlajícím rudém plášti. Za ní on, celý v Černém, pružný, v rudé masce a černém plášti. Prudké pohyby; on ji stihá, hned dohání, hned zas nadbíhá. Pláště víří.

On

O, nech mne! Neštví, netrýzni mne již!
Nevěsti černý úděl života!
Svým vítězstvím se honosíš.
Strhneš masku? Pohltní tě temnota?

Ona

Pojď za mnou! Dostihni mne!
Jsem vášnivější než tvá nevěsta! Pojď blíž -
jsem smutnější - pružnou rukou obejmí mne!
A vypij do dna mou temnou číš!

On

Jiné slíbil jsem lásku vášnivou!
Ty jsi mne planoucím zrakem oslnila,
tys mne zavedla v uličku bludnou, šalivou
a smrtícím jedem otrávila!

Ona

Nelákala jsem tě - jen za mnou vlál
můj větrný plášť, můj ohnivý druh!
Ze své vůle ses odhodlal
vstoupiti v můj zakletý kruh!

On

Nelekám se černokněžníka!
Sejmu masku! Bez tváře budu tu!
Mou tvář jsi setřela, zavedla mě v temnotu,
kde na mne kýval - stín černého dvojníka!

Ona

Jsem volná! Má cesta vede k vítězstvím!
Pojď za mnou, jiné cesty není!
Ohnivou stopou půjdeš, vím,
a budeš se mnou v blouznivém chvění!

On

Jdu, v pokoře před osudem. ;
Vlaj, ohnivý plášti, a větre, duj!
Na cestě neblahé tři vsak budem:
ty - a já - a dvojník můj!

*Zmizí ve víření plášťů. Za nimi jako by se prodral z davu kdosi třetí, dokonale podobný milenci, celý jako
svíjející se jazyk černého plamene.*

Mezi tančícími páry se vynořila třetí dvojice milenců. Sedí uprostřed jeviště.

*Středověk. Ona, zádušně skloněna, pozoruje jeho pohyby. On — celý přísný, veliký a zádušně, v kartónové
přilbici — kreslí před ní na podlaze kruh obrovským dřevěným mečem.*

On

Rozumíte hře, v níž hrajeme nikoli poslední úlohu?

Ona (tichou a zřetelnou ozvěnou)

Úlohu.

On

Víte, že masky učinily naše dnešní setkání kouzelným?

Ona

Kouzelným.

On

Vy mi tedy věříte? O, dnes jste krásnější než kdy jindy.

Ona

Jindy.

On

Víte vše, co bylo i co bude. Pochopila jste smysl kruhu, který jsem zde nakreslil.

Ona

Nakreslil.

On

O, jak úchvatná je vaše řeč! Vy, jež jste postihla mou duši! Co všechno říkají vaše slova mému srdci!

Ona

Srdci.

On

O věčné Štěstí, věčné Štěstí!

Ona

Štěstí.

On (s povzdechem úlevy a vítězství)

Den je nablízku. Již se krátí tato neblahá noc.

Ona

Noc.

V tu chvíli si jeden šašek usmyslí, že ztropí nějaký kousek. Přiběhne k milenci a vyplázne na něho jazyk. Milenec se rozpráhne a udeří šaška do hlavy těžkým dřevěným mečem.

Šašek se přehnul přes rampu a zůstal tak viset. Z hlavy se mu řine proudem brusinková šťáva.

Šašek (pronikavě křičí)

Pomoc! Krvácím brusinkovou šťávou!

Chvilí se potácí a odejde.

Hluk. Shon. Veselé volání: Pochodně! Pochodně! Pochodňový průvod! — Objeví se sbor s pochodněmi. Masky se tlačí jedna přes druhou, smějí se, skákají.

Sbor

Smolné krůpěje do soumraku

padají s lehkým praskáním!

Tváře, v mlze skryté zraku,

obestřely se světélkováním!

Krůpěj za krůpějí čistou dští,

jiskra za jiskrou srší prudce!

Kde jsi, nezkrotný a zářící,

plamenný náš vůdce!

Harlekýn vystoupí ze sboru jako koryfej.

Harlekýn

Ulice spící, ulice zasněžené
s blouznivým bloudem prochodil jsem tmou.
Prozřely oči mé, vzdorem zanícené!
Bílý vichr zpíval nade mnou -
ach, plnými doušky moci
dýchat a dýchat... a do světa jít...
A v mrtvé, mrtvolné prázdnotě noci
veselý hodokvas si vystrojil!
Zde nikdo netroufá si tušit vesnu,
byť nám i nad hlavami táhla snad.
Zde všichni jsou smutní, všichni žijí ve snu
a nikdo neví, co je to milovat.
Zdráv buď, světe! Jsem opět na tvém česnu,
v tobě vždy cítím cosi blízkého...
Půjdu dýchat tvou vesnu
do tvého okna zlatého.

Skočí oknem. Obzor zračící se v okně je pouze namalován na papíru. Papír se protrhne. Harlekýn letí po hlavě do prázdna. Protrženým papírem je vidět jen jasnější nebe. Noc se schyluje, vzhází ráno. V rozlévajícím se záři červánků, zlehka kolébána prvním jitřním vánkem, stojí Smrt v dlouhém bílém rubáši, s matnou ženskou tváří a s kosou na rameni. Kosa stříbrně svítí jako obrácený měsíc, hasnoucí na úsvitě.

Všichni se v úleku rozprchli do různých stran. Rytíř klopýtl o dřevěný meč. Dámy poztrácely květiny po celém jevišti. Masky ztrnule k sobě schoulené, jakoby ukřižované na stěně, připomínají figuríny z národopisného musea. Milenky ukryly tváře do pláštů svých milenců. Profil modré masky je na jitřním nebi jemně vykrojen. U nohou mu klečí ustrašená růžová maska a tiskne rty k jeho ruce.

Jakoby ze země vyrostlý, Pierrot kráčí zvolna přes celé jeviště, vztahuje ruce vstříc Smrti. Jak se k ní blíží, počíná její zastřená tvář ožívat a pokrývá se ruměncem. Stříbrná kosa se tratí v poléhavé jitřní mlze. V záři červánků v okenním výklenku stojí s tichým úsměvem v klidné tváři krásná dívka, Kolombína. V okamžiku, kdy k ní dochází Pierrot a již se chce dotknout rukou její ruky, vynoří se mezi ním a Kolombínou hlava triumfujícího autora.

Autor

Velevážené publikum! Přece nemám prohráno. Doseł jsem opět svých práv. Vidíte, že překážky padly. Ten pán proletěl oknem. Nyní už jen budete svědky šťastného shledání dvou milenců po dlouhém odloučení. Vynaložili sice mnoho sil na zdołání překážek[^] zato nyní se spojí na věky!

Autor chce spojit ruce Kolombíny a Pierrota. Vtom však se všechny dekorace vnesou a odletí do výše. Masky se rozprchnou.

Autor zůstane sám, skloněn nad Pierrotem bezmocně ležícím na prázdném jevišti, v bílém kostýmu s červenými knoflíky. Když se autor vzpamatuje, rychle uteče.

Pierrot (nadzvedá se a pronáší žalostně a snivě)

Kam jsi mě zavedl? Ach já ubohý!
Na pospas osudu zanechalš mne tu.
Nuže, Pierrote - na nohy
a jdi si hledat nevěstu.

(Zámlka)

Odešla... s čistým jasmem jitřenky
(s druhem, jenž rolničkami vyhrával).
Upadla do sněhu (byla z lepenky)

a já se jí smál, a já se smál...
Ležela na sněhu, bělostná a mdlá,
a my skákali a vedli svou.
Vstát už ani nemohla,
byla přec kartónovou nevěstou.
A tak tu stojím, líc mi povadla -
ale smát se mi, to se stydíte.
Co dělat. Ona upadla...
Mně je smutno. A vy se bavíte?

Pierrot zádumčivě vytáhl z kapsy píšťalku a zahrál píseň o své bledé líci, o trudném životě i o nevěstě své Kolombíně.